

kteří dávno identifikoval Leszek Kolakowski – vznik, rozvoj a úpadek. Část věnovaná prvorepublikánskému marxismu je věčná, dokonce místy objektivně (například osobnost Karla Gollata-Gorovského, který však vypadl ze slovníčku). Oceňuji odvahu vypovídat („vydat svědectví“) o době, v níž dokonce snad většina jmenovaných, popisovaných a analyzovaných autorů žila, a spolupodílela se tak či onak na její podobě. Je to výpověď a svědectví věčné a místy, zdá se mi, až příliš gentlemanské (nejmve vztahu k tupým nebo rafinovaně podlým normalizátorům typu Josefa Mužíka, Ivana Hruzy či Jindřicha Filipce, kteří si nějakou míru své vlastní viny nikdy ani na chvíli nepřipustili). Věcnost shledávám v objektivním posudku například díla Jindřicha Zeleného či Radovana Richty, myslemež si o jejich lidských kvalitách cokoliv. Autoři nepodlehli svodu ztotožnit filozofa s osobností mravně zcela integrovanou, neku-li neposkrvněnou – a přece – kolik jich česká filozofie má. A kolik jich má z doby zcela nedávné. Sociologie česká nemůže postavit ani z hlediska závažnosti díla, ani z hlediska mravních kvalit téměř žádný

ekvivalent Patočkoví, Hejdánkovi, Neubauerovi, Paloušovi, Sokolovi, J. B. Trojanovi, ale ani ovšem Preisnerovi či Bělohradskému.

Vytýkat brněnskému pokusu nechci téměř nic, ač se nabízí otázka, proč je probíha Pražský lingvistický kroužek odbyt poznámkou pod čarou (!) nebo proč má Václav Navrátil větší textový rozsah než J. L. Fischer, proč Halík má odstavec a Štampach řádek. Dějiny české sociologie, jež by měly vytvořit někdy v dohledné budoucnosti důstojný komplement brněnskému prvnímu pokusu, se ze zkušenosti letu této první vlaštovky musejí poučit: snad v tom, že budou méně „královské“ a více problémové. Sám fakt, že se máme z čeho poučit, je záviděníhodný. Poznámka poslední: filozofický dissent vydal, vydává a bude vydávat své plody, tato kniha to přesvědčivě dokládá. Skutečnost, že sociologie žádný dissent neměla, se jí vrací nejen v absenci osobností a děl, ale i v tom, že ji mustrují ti, kteří by měli pracovat a o některých věcech raději mlčet. Pro ně totiž platí okřídlené *Si tacuisses philosophus mansisses*.

Miloslav Petrušek

Zygmunt Bauman: Myslet sociologicky. Netradiční uvedení do sociologie

Praha, SLON 1996, 233 s.

Nekonvenční úvod do sociologie Zygmunta Baumana se dostává do rukou českého čtenáře jen krátce poté, co měl možnost přečíst si jeho *Úvahy o postmoderní době*. Nakladatelství SLON mělo v obou případech nepochybně šťastnou ruku. Přesto může být čtenář, jenž by rád viděl v sociologii řádnou, pozitivisticky téměř exaktní vědu uveden do jistých rozpaků.

Porovnáme-li totiž úvod do sociologie s brilantními esey pro postmoderně pokročilé, zjišťujeme že obecná či teoretická sociologie nemá v sobě nic z kumulativní povahy řádné vědy. Eseyům lze velmi dobře porozumět i bez prostudování úvodu a úvod na nejednom místě poskytuje hlubší a na zamyšlení náročnější rozbor než eseje.

Zbavuje-li nás Bauman takto názorně iluzi o sociologii jakožto standardní vědě, ponechává nám ovšem místo pro jinou klasifikaci. Nemůžeme-li sociologii dělit podle jednoduchých a

elegantních pozitivistických kritérií na vědeckou a nevědeckou, můžeme ji nieméně dělit na kvalitní či nekvalitní, slušnou a mizernou. Obě Baumanovy knihy patří nepochybně do kategorie kvalitních a velmi slušných.

Bauman vidí úkol sociologie ve snaze činit lidi vnímavějšími k okolnostem jejich životů a vést je k větší toleranci růzností, jimiž je současný svět na každém kroku obklopuje. Je to vymezení stejně tak ušlechtilé, jako hluboce defenzivní. Musí takovým být, nemá-li být sociologie obviňována ze snah o sociální inženýrství. Avšak disciplína, která sebe sama vymezí jako snahu o zvýšení vnímavosti člověka k jeho vlastní existenci, riskuje velice mnoho. Uniká sice možnému nařčení z direktivistických choutek či dokonce z levicové zvrácenosti, vystavuje se však konkurenci docela mocných soupeřů. Vždyť také umění, filozofie či náboženství chtějí a dokáží učinit člověka vnímavějším k okolnostem jeho života.

Jestliže sociologie nabízí, že „může vybrousit naše smysly“ a „dokořán nám otevřít oči“ (s. 20), abychom své životní situace vní-

mali ostřeji, obávám se, že poptávka po ní bude dost silně pokulhávat za poptávkou řekněme po józe, která nám navíc ještě slibuje udržet stihlou linii. Na druhé straně ti, kdo se cítí být realitou podvedeni, tedy například chudí, nezaměstnaní či rasově diskriminovaní, budou zřejmě živě pociťovat jiné potřeby, než mít jen dokořán otevřené oči. Sociologie jim však více nepomůže.

Není Baumanovou chybou, že sociologie se profiluje jako vhodná disciplína schopná (v ideálním případě) poněkud kultivovat relativně zajištěné a relativně bezstarostné příslušníky středních vrstev. Chyba je na straně těch čtenářů, kteří si tuto její podmíněnost snad ještě stále brání přiznat.

Jednotlivé kapitoly Baumanova úvodu staví proti sobě vždy dva protivné póly: my a oni, svoboda a závislost, domácí a cizinci, komunitní vzájemnost a organizační formálnost, darování a směna, příroda a kultura. Takové kladení má zvýraznit ústřední problém života v moderní společnosti, tedy problém volby. Bauman je ovšem sociolog a nikoliv tendenční ideolog, takže si jasně uvědomuje fráзовitost řeči o neomezené svobodné volbě. Samotná volba v podmínkách komplexní společnosti podléhá totiž téže dichotomizaci, jaké podléhají i všechny alternativní předměty našeho rozhodování. Samotná volba je vždy mnohonásobně podmíněným kompromisem mezi zdánlivými svobodami a skutečnými podmíněnostmi.

Naše svoboda je vždy vpletena do rámce institucí, které jsme si nevybrali, říká Ulrich Beck. Naše svoboda je omezena na pole, jehož hranice jsme my nevytýčili, konstatuje Daniel Gaxie. A jestliže také Zygmunt Bauman soudí, že vcelku nemáme příliš svobody určovat okolnosti, za nichž je nám dáno svobodně se rozhodovat, není v tom nic příliš objektivního a nového.

Nijak objektivná není ani samotná dichotomizace, která tvoří kostru Baumanových kapitol. Ta je naopak v sociologické literatuře zcela běžná, což nepochybně souvisí s výchozím dvoupólovým modelem, jenž teoretickou sociologii již půldruhého století inspiruje, tedy s protikladem tradiční a moderní společnosti. Cenné a podnětné je ovšem to, že Bauman ve stavuje ono dvoupólové vidění moderní sociologie do kulís každodenního života a rutinního

rozhodování. Nepochybně tím oslabuje jinou dichotomii, která od jejího zrodu sociologii zatěžuje. Jedná se o různost perspektiv pohledu školeného sociologa a pohledu běžného člověka zvyklého pohybovat se v rámci svého přirozeného postoje.

Právě zde, domívám se, spočívá hlavní síla knihy. Její autor se dokáže vyhnout smutnému dilematu, jež na sociology referující o světě nesociologů na každém kroku číhá. Bauman nepropadá ani pokušení sociologů pěších (řečeno spolu s Mertonem), tedy těch, kteří se spokojují přepisem běžných banalit do obtížně srozumitelných číselných kódů. Nepropadá ovšem ani pokušení sociologů planě teoretizujících, pro něž je postmoderna vítanou příležitostí, jak na sobě nedat znát, že už ani sami sebe tak docela nechápou.

Baumanův výklad, jak již řečeno, je postaven na dichotomiích. „A protože žádná dichotomie – žádná bipolární klasifikace – neodpovídá komplexnosti lidské situace, snaha vnutit ji mnohotvárné realitě, vytváří značnou ambivalenci, jež neustále přizívá nebezpečí chaosu a navždy odsunuje dosažení zamýšleného řádu.“ (s. 175)

V knize samotné je toto riziko dokumentováno výběrem jednotlivých autorů i celých sociologických paradigmat, která jsou v kontextu sociologického přemýšlení vyzvednuta. Je zcela opomenut R. K. Merton, nejcitovanější ze světových sociologů, který se v rovině teorií středního dosahu dotýká světa každodennosti na mnoha místech a velmi sugestivně. Z velkých paradigmat sociologického myšlení je nejméně využíváno paradigma teorie konfliktu, snad aby nebyl narušen laskavý a vůči všem vstřícný tón vyprávění. Tyto určité jednostrannosti napravuje ovšem Bauman z velké míry v závěrečném přehledu literatury, kterou doporučuje k dalšímu čtení. Tento přehled, spolu s Petruskovým doporučením řady knih dostupných v češtině, vytváří méně konsenzuální a méně uzavřený pohled na pole sociologického myšlení, a to i za cenu toho, že jsou v něm uvedeny studie co do svého záběru i mezinárodního ohlasu často nesouměřitelné.

Baumanova kniha je, pokud je mi známo, prvním úvodem do sociologie, který v nikoli nepodstatném kontextu důrazně připomíná vysoce rizikové ekologické souvislosti fungování